

Tekenen in de Tijd 256

16-22 juni 2024

Zoekend naar meer ruimte voor contemplatie in zijn dominicaanse bestaan kreeg Erik Borgman een onverwachte impuls. Een vraag onder trappisten om verheldering hoe hun contemplatie bijdraagt aan de zending van de kerk leidde tot een verscherpt inzicht: contemplatie is de vroedvrouw die Jezus Christus onder steeds nieuwe omstandigheden geboren doet worden. Zo wordt het evangelie niet alleen aangezegd, maar ook gewekt. Telkens weer.

Na mijn pensionering wil ik meer ruimte maken voor contemplatie. In de loop van de tijd dat ik bij de dominicanen betrokken ben, is een oppervlakkige opvatting van het dominicaanse devies *contemplari et contemplata aliis tradere* – aan anderen doorgeven wat je tijdens de contemplatie onderdekt hebt – veelvuldig tegengesproken. De contemplatie is er niet, omdat we iets te preken moeten hebben, waarbij het preken dan het alleenzaligmakende doel zou zijn. Preken is niet onze taak of opdracht, zegt de huidige algemeen overste van de dominicanen, Gerard Timoner, regelmatig. Wij zijn predikers in en met ons hele leven. Maar als de prediking verbonden is met contemplatie, dan moeten wij dus ook met ons hele leven contemplatieven zijn. Ook dat is dan een gestalte van onze zending. Om beter zicht te krijgen op wat dit betekent, ga ik regelmatig naar Schiermonnikoog en bidt en mediteer en spreek samen met de trappisten en karmelieten die daar zoeken naar en vorm geven aan versterking en vernieuwing van het contemplatieve leven.

Zoals ik vorige week al schreef, was ik tot en met zondagmiddag op Schiermonnikoog, maar deze keer voor vakantie en samen met Anja, met wie ik getrouwd ben. Tijdens ons verblijf kreeg ik echter een tekst doorgestuurd van een lezing die de generale abt van de trappisten, de Nederlander Bernardus Peeters, op 6 juni voor een centraal orgaan van zijn orde had gehouden. Daarin daagt hij zijn ordegenoten uit na te denken over de bijdrage van de trappisten als contemplatieve orde aan de zending van de kerk als geheel. Deze vraag triggerde mij. Immers dominicanen zijn er omwille van de zending. Als contemplatie van centrale betekenis is voor dominicanen, dan moet contemplatie bijdragen aan de dominicaanse zending. Hoewel Dom Peeters zijn vraag dus niet aan mij had gesteld, ging ik erover mediteren en nadenken.

Dit staat er in de constituties van de trappistenorde over de betekenis van de contemplatie voor de zending van de kerk:

Trouw aan de monastieke levenswijze is nauw verbonden met inzet voor het Koninkrijk van God en voor het heil van de hele mensheid. Monniken dragen deze apostolische zorg in hun hart. *Het contemplatieve leven zelf is hun manier om deel te nemen aan de zending van Christus en zijn Kerk en om deel uit te maken van de lokale kerk.* Daarom kan er geen beroep op hen worden gedaan om bijstand te verlenen in de verschillende pastorale bedieningen of in enige externe activiteit, hoe dringend de noden van het actieve apostolaat ook zijn.
[cursivering van mij]

De laatste zin geeft het hele artikel op het eerste oog een negatieve strekking: trappisten vervullen al een pastorale opdracht doordat ze trappist zijn, daarom kunnen ze niet voor andere vormen van pastoraat worden ingezet. Dit is uiteraard alleen geloofwaardig als de contemplatieve deelname aan 'de zending van Christus en zijn Kerk' enigermate inzichtelijk kan worden gemaakt.

Nu is de eigenheid van de contemplatie dat ze geen ander doel dient dan de band met datgene wat of diegene die gecontempleerde wordt zelf. Contemplatie is uiteindelijk gerichtheid op relationele kennis van God. Zeggen dat contemplatief leven deelneemt aan de zending van

Christus en zijn kerk, impliceert dan dat ook dat Christus en zijn kerk gericht zijn op het op relationele wijze kennen van God. Het gaat dus niet om het implementeren van leerstellingen en morele ge- en verboden, noch op het installeren van specifieke liturgische of devotionele praktijken of om opname in een beschuttende gemeenschap.

Anders gezegd, het contemplatieve religieuze leven herinnert de kerk eraan dat toewijding aan de zich steeds vernieuwende geleefde kennis van God oorsprong, dragende grond en doel van het geloof is. De eerste missie ervan is dus: de kerk bij haar missie houden. Dit geldt overigens ook voor het actieve religieuze leven. Dat herinnert eraan dat de geleefde kennis van de liefde van God gestalte moet krijgen in concrete daden. De tot het actieve leven geneigden moeten eraan herinnerd worden dat wij gelovig gesproken liefhebben omdat God ons het eerst heeft liefgehad (1 Johannes 4,19), de tot de contemplatie geneigden moeten erop worden gewezen dat als God ons zo bovenmatig liefheeft, wij elkaar lief moeten hebben (vgl. 1 Johannes 4, 11). En dan niet met woorden en leuzen, maar met daden die waarachtig zijn (1 Johannes 3,18).

Dit betekent dat de missionaire taak van contemplatieven in concrete zin allereerst bestaat in het voorleven van een bestaan waarvan contemplatie het hart is. Dit is natuurlijk ook een missie die contemplatieven feitelijk op zich nemen: van het cultiveren van gastvrijheid zodat gasten deel kunnen nemen aan hun gebedsleven, via het bieden van een omgeving die tot contemplatie uitnodigt, tot scholing en begeleiding van individuen en groepen in contemplatieve praktijken, en in het integreren daarvan in hun leven. Maar ik werd onverwacht geïnspireerd door twee dingen die verderop in de trappistenconstituties staan. Het eerste gaat over het stichten van nieuwe kloosters en waarom dat belangrijk is. Hierover staat in de constituties te lezen dat de trappisten als het speelt 'niet alleen voorzichtig, maar ook vrijmoedig en ruimhartig' moeten onderzoeken en moeten 'overwegen of zij *op een monastieke manier willen deelnemen aan het vervullen van de zending van evangelisatie als de contemplatieve aanwezigheid van de Kerk*' [cursivering van mij]. In deze formulering ligt het ideaal besloten dat de kerk niet alleen overal het evangelie verkondigt, maar ook overal contemplatief aanwezig is.

Maar *waarom* moet evangelisatie nu mede worden vormgegeven in contemplatieve aanwezigheid? Dit wordt gesuggereerd in de volgende tekst, waarin wordt geformuleerd wat de trappisten van het nieuwe klooster te doen staat:

Overall waar nieuwe kloosters worden gesticht, *moeten de stichters liefhebbers van deze plaats worden*. Het monastieke leven moet niet gebonden zijn aan een bepaalde vorm van cultuur, noch aan een politiek, economisch of sociaal systeem, maar, voor zover mogelijk, moet wat terecht gewaardeerd wordt in de lokale cultuur verwelkomd worden als *nieuwe middelen om de schat van het cisterciënzer patrimonium uit te drukken en te verrijken*.

Dit laatste is een variant van de gedachte van paus Franciscus dat iedere cultuur die geëvangeliiseerd wordt haar schatten aan de kerk toevoegt en de positieve waarden en vormen die iedere cultuur voorhoudt, de manier verrijken waarop zij het evangelie verkondigt, begrijpt en beleeft. Zo wordt zij steeds meer tot een bruid die zich met haar sieraden tooit (Jesaja 61,10; *Evangelii Gaudium*, no. 116).

Als we hierdoor geïnspireerd 'cisterciënzer partimonium' vervangen door 'de traditie van de kerk', dan wordt hier gesuggereerd dat de manier om dat te bewerkstelligen de contemplatie is. Het gaat erom zich met het concrete eigen leven te geven aan een plaats en zich in liefde te verbinden met de bijbehorende mensen en hun omgangsvormen en culturen, om zo te ontdekken hoe God daar aanwezig is en wat God in deze situatie te doen en te zeggen geeft. Contemplatie ontsluit een plaats en een situatie als de ruimte waar God alles aan onze voeten legt dat nodig is

om een leven te leiden in antwoord op zijn liefde, en waar de strijd gevoerd moet worden die nodig is om te ontdekken welke geesten van God komen (vgl. 1 Johannes 4,1). Met andere woorden, overal moet Christus niet alleen verkondigd, maar ook geboren worden en van dat geboren worden is de contemplatie de vroedvrouw.

Dit lijkt mij in beginsel een geloofwaardige invulling van de overtuiging van de trappisten dat het contemplatieve leven zelf de manier is 'om deel te nemen aan de zending van Christus en zijn Kerk en om deel uit te maken van de lokale kerk'. Tevens maakt het duidelijk dat dominicaans gesproken contemplatie niet alleen instrument is om te weten wat er in de prediking moet worden gezegd. Contemplatie en prediking zijn twee kanten van dezelfde medaille: de contemplatie ontsluit de werkelijkheid in het licht van God, de prediking verkondigt het licht dat de werkelijkheid als Gods werkelijkheid ontsluit. Zo is contemplatie op prediking gericht, maar prediking ook op contemplatie.

Hiermee ben ik al over de gebruikelijke lengte van een Tekenen in de Tijd-column heen. Maar ik wil mijn lezers toch het volgende niet onthouden. Als extra.

Zowel de trappisten als de dominicanen kennen een eigen traditie van Mariaverering. De bovenstaande gedachtegang sluit wat mij betreft hierbij aan. Ik heb het altijd van bijzondere betekenis gevonden dat Maria zich in gebieden die eerst als nog te kerstenen werden beschouwd, na verloop van tijd toonde als een inheemse vrouw. Onze-Lieve-Vrouw van Guadeloupe neemt voor mijzelf daarbij een bijzondere plaats in. Deze Maria-verschijningen brengen aan het licht dat Jezus Christus niet komt als vreemde veroveraar, maar als de vrucht van de schoot die wordt gevormd door de lokale gemeenschap, situatie en cultuur. Ook hier heeft Maria 'genade gevonden bij God', ook hier komt Heilige Geest over haar en wordt zij overdekt door de kracht van de Allerhoogste (Lucas 1,30 en 35).

Dit is op geen enkele manier zoete romantiek, want het impliceert dat er ook hier voor haar en haar kind geen plaats in het gastenverblijf zal zijn (Lucas 2,7), Hij een omstreden teken zal zijn en er een zwaard door haar ziel zal gaan (vers 34). Ook hier moet Hij lijden en sterven om zijn heerlijkheid binnen te gaan. Maar ook hier is dat een gestalte van zijn liefde tot het uiterste.

Erik Borgman, lekendominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus